

Ерик Агостини¹

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ ОД ОПАСНЕ СТВАРИ² – ПРИМЕНА ФРАНЦУСКОГ ПРАВА НА МАУРИЦИЈУСУ³

Захваљујући приватним часовима које му је давао Тронше (Tronchet),⁴ Бонапарта се боље разумевао у Француско грађанско право, него Наполеон у британско прекоморско право. Француско острво (l'Isle de France) капитулирало је почетком децембра 1810. године, а у члану 8. акта о предаји потписаном у Памплумсу (Pamplemousses) у британском главном штабу на дан 3. децембра у један сат по подне⁵ било је предвиђено „да ће ста-

---

¹ Ерик Агостини (Eric Agostini) је професор Грађанског права на Универзитету Монтескије – Бордо IV (Université Montesquieu Bordeaux IV) Француска. Међу подручјима његовог научног интересовања налазе се Упоредно право, Међународно приватно право и Право о дистинктивним знацима.

² Текст је посвећен успомени на рано преминулог Кристијана Мулија (Christian Mouly) професора на Правном факултету у Монпељеу (Montpellier), аутора бројних радова, између осталог и значајног дела Droit des sûretés (Право о обезбеђењима потраживања) заједно са Мишелом Кабријаком (Michel Cabrillac).

³ Маурицијус, острво у Индијском океану, источно од Мадагаскара (којег аутор помало носталгично зове старим именом Француско острво – l'Isle de France) с острвом Реунион и другим, ситнијим острвима чини архипелаг Маскарена, насељено је становницима креолског, индијског (хинду и муслиманског) и кинеског порекла. Занимљиво је да је на Острву Уставно и уопште Јавно право енглеско, док је Приватно право Француско. О томе како наведена подељеност функционише говори се у овом чланку.

⁴ Видети: *Traité de droit civil* у општој редакцији Жака Гестена (Jacques Ghestin) Introduction, 4ème édition, Paris Librairie générale de droit civil, 1994 par J. Ghestin, G. Goubeaux et M. Fabre-Magnan, n° 142 страна 101 и фусноте.

⁵ G. Huguette Ly-Tio-Fane-Pineo, In the grips of the Eagle, Mahatma Gandhi Institute Mo-lia Mauritius 1988 страна од 220 до 223.

новници (острва) задржати своју веру, законе и обичаје.”⁶ По повратку у Француску, генерал Декан (Decaen) бивши гувернер Маскарена (Mascareignes), био је саслушаван у Ратном савету, али је ослобођен сваке одговорности због пораза, а император му је чак и честитао што је од победника успео да добије тако повољне услове, рекавши да „никада није видео часнију предају.”⁷

И поред повремених успеха француских пирата⁸ и ефемерне победе код Велике Старе Луке⁹ (Vieux-Grand Port), који су за неко време одложили исход надметања око острва Маурицијус, сви облици владавине, Конвент, Директоријум, Конзулство и Царство искусили су поразе у поморским биткама са Енглеском, а ове су пратили одговарајући губици последњих прекоморских територија које су Француској преостале после Париског мира 1763. године. Света Луција,¹⁰ Мартиник,¹¹ Гваделупа,¹² Реунион¹³ итд. Наполеон је, дакле, располагао свим потребним елементи-

⁶ Закон о проглашењу од 5. децембра 1810. године имао је унеколико другачију формулацију: „исти закони и исти обичаји који су били на снази до овог дана, важиће и даље.”

⁷ Н. Лу-Тео-Фане-Пинео, наведено дело, стр. 163.

⁸ Не потцењујући подвиге француских пирата с Антила, треба рећи да су и сарари у Индијском океану загорчавали живот Енглезима. Port-Louis је био њихова најважнија база. Упоредити: Marcelle Lagasse, *Људи с мора (Ces hommes de la mer édition JPC)*, зборник хронике објављиван у Expressu на острву Маурицијус од 1972. до 1987.

⁹ Ова битка се помиње као једина победа француске морнарице у то доба. Уистину била је још једна на дан 31. маја 1805. године на Мартинику, када је жеђ приморала Енглезе (који су Дијамантску стену – Н. М. S. Diamond Rock претворили у man of war) да се предају адмиралу Вилневу (Villeneuve). Али, 21. октобра догодиће се Трафалгар.

¹⁰ Прокламација генерала Гринфилда (Greenfield) и адмирала Худа (Hood) од 25. јуна 1803. Упоредити: N. J. O. Liverpool, *The history and development of the St. Lucia Civil Code, Barbados 1977, réédition 1883*, нарочито стр. 3. Видети такође, разне студије објављене у 14-ој свесци (1983) *Revue Générale de droit*.

¹¹ Мартиник је капитулирао у два наврата, а у међувремену је био ослобођен дипломатским путем. У члану XIII Уговора о капитулацији од 24. фебруара 1809. (Законик Мартиника том 5, страна 332 и даље, нарочито страна 336) било је речено: „Закони који су на снази биће задржани до уговора о миру између две нације. Организација судова остаће таква каква је сада.” У капитулацији од 22. марта 1794. било је наведено у члану X (Законик Мартиника, том IV, страна 244 и даље, нарочито 246) да „Грађански законик који важи на Мартинику (?) биће задржан у важности две године.” Упоредити о овоме: Liliane Chauléau, *L'occupation anglaise à la Martinique (1794–1802), Historial antillais*, tome 3, Fort de France 1981, стране 37–50. Рођење Жозефине, прве Наполеонове супруге, о коју се отимају Санта Луција и Мартиник и настањивање њене породице у месту Trois-Ilets на Мартинику могли су повећати Цареву осетљивост о овом питању, али је 1810. године Креолка већ била удаљена.

¹² Уговор од 6. фебруара 1810; Видети: *Jur. Gén, 1ère édition*, том 2, одредница Colonies, стр. 668.

¹³ Н. Лу-Тео-Фане-Пинео, *In the grips of the Eagle*, стр. 152 и 153. У акту о капитулацији од 8. јула 1810. у члану 2. било је речено: „Закони, обичаји и религија становника као и њихова посебна својина биће поштовани.”

ма да установи како Шкотланђанин Фаргухар (Farguhar), први енглески гувернер Маурицијуса није учинио никакав нарочити уступак генералу Декану: он је једноставно уврстио l'Isle de France у исту категорију у којој су била и остала енглеска завојевања. Наиме, почев од одлуке у спору Campbell v. Hall из 1774. године,¹⁴ у Енглеској се правила разлика између земаља за насељавање (Settled Countries), у које су енглески наследници доносили са собом своје право Common Law, у мери у којој се то право могло ускладити са локалним амбијентом и освојених земаља (Conquered Countries) у којима је победник оставио у важности обичаје побеђене стране.

Француско острво (l'Isle de France) се налазило у овој другој категорији и без обзира што је поново добило име Маурицијус, које су му наденули Холанђани приликом заузимања,¹⁵ наставио је да живи под заставом европског континенталног права. Отуда је на пример, било могуће да Адриан д'Епине (Adrian d'Épinau) као заступник насељених колона, затражи да им Енглеска накнади штету коју су претрпели због ослобађања робова¹⁶ (који су им припадали). У Француској је закон од 30. фебруара¹⁷ донет у време конзулства, поново успоставио робство¹⁸ и вратио правну снагу Законнику о црнцима (Code noir), док је Наполеонов (Грађански) законик у члану 545. искључивао могућност експропријације без претходне, правичне накнаде. Како је Грађански законик од 1804. године, заједно са Трговачким закоником (Code de commerce) и Закоником о грађанском поступку (Code de procédure civile) био на снази на Маурицијусу¹⁹ и

¹⁴ 1774. Loft 655.

¹⁵ Видети: *Mauritius illustrated* саставио Allister Mac Millan, Лондон 1914, репринт Папете (Papeete) 1991, стр. 11–70, одредница „History” написао Albert Pitot, стр. 13.

¹⁶ *Mauritius illustrated*, стр. 46–51. Француски краљ Карло X ишао је још даље јер је Хаитију условно стицање независности тиме да „Бисер Антила” исплати накнаду француским колонима за одузету земљу и робове. Робови на Хаитију су откупили своју слободу за цену од 150 милиона златних франака уредно исплаћиваних у раздобљу од 1825. до 1897. године, а да се Веома-Хришћански краљ, Краљ Грађанин, све врсте републичких режима (међу којима и режим Виктора Шелшера (Victor Schoelcher – који је иначе био иницијатор укидања робства у Француској) прво, ауторитарно, а затим и друго либерално Царство, због те чињенице нимало не узбуде.

¹⁷ Duvergier, том 13, стр. 446.

¹⁸ У ствари, Закон од 16. плувиоза, године друге (по револуционарном календару), (Duvergier, tome 7, стр. 36) није био у примени на Маурицијусу. Видети: J. P. Biondi, F. Zuccarelli, 16 pluviôse An II, Les Colonies de la Révolution, Paris, Denoël, 1989, стр. 127.

¹⁹ Одлуке од 25. вандемиер-а године четрнаесте и од 3. септембра 1807. кад је реч о Грађанском законнику. Што се друга два законика тиче, видети: E. Agostini, *Droit comparé*, Paris, Presses universitaires de France, 1988, n° 157 стране 233–296 и наводе у фуснотама.

представљао важеће право које је Победилац према акту о предаји из 1810. године био дужан да поштује, и он је то и чинио, истина без много одушевљења.

Судове на Маурицијусу су, дакле, правно обавезивали француски закони који су били на снази 1810. године, када је био потписан акт о предаји. Но, током времена наметнуло се питање да ли их у истој мери обавезују и тумачења која је тим законским текстовима придавала устаљена судска пракса у Француској? Начин на који је на Маурицијусу тумачено правило из чл. 1384. ст. 1. лепо илуструје ово питање.

Поменута одредба требало је да има не-нормативни карактер,²⁰ по замисли законодавца,²¹ а тек је судска пракса, својим преторским поступањем, формулисала два значајна правила која су се примењивала на основу те одредбе. Новије правило утврђивало је опште начело о одговорности за другог, и оно овде није предмет разматрања, док је старије правило проглашавало општи принцип по коме чувар (*gardien*) одговара за штету од опасне ствари.²² У сажетом облику, случајеви реморкера Мари (Marie), и настрадалог радника Тефена (Teffeine),²³ поморске луке Бриен (Brienne)²⁴ као и пресуда у случају Лизе Жандер (Jand'heur)²⁵ означавају најважније етапе у развоју ове одговорности. После тога су пресуда у случају Клод Франк (Claude Franck) и поштар Коно (Connot),²⁶ пресуда у случају г-ђице Тетфор (Têtefort)²⁷ и на крају одлука у случају Демар (Demares),²⁸ означили презицирање, (понекад на ефемеран начин) модалитета у примени овог начела.

²⁰ Ch. Atias, Normatif et non-normatif dans la législation récente de droit privé, RRJ, 1982-2 стр. 219 и даље.

²¹ Законодавац из 1804. године имао је овде у виду да та одредба послужи као увод у правила садржана у наредним ставовима истог члана 1384.

²² Assemblée plénière (Општа седница) 29. mars 1991, Blicq, F. Terre, Y. Lequette, Grands arrêts, n° 147 и напомене у фуснотама.

²³ Civ. 16. juin 1896, Dalloz périodique 1897, 1, 433 белешка Saleilles; Sirey 1897, 1, 17 белешка Esmein.

²⁴ Civ. 25. mars 1921, Dalloz périodique 1922, 1, 25 белешка Ripert.

²⁵ Chambres réunies (Општа седница) 13 février 1930 Grands arrêts, n° 122 и напомене у фуснотама.

²⁶ Chambres réunies 2. décembre 1941, ibidem n° 123 и напомене.

²⁷ Civ. 2ème, 11 mai 1956, Dalloz 1957, 121, белешка Rodière, и још раније: Civ. 27 février 1929 Dalloz périodique 1929, 1, 129, белешка Ripert; Sirey 1929, 1, 29 белешка Hugueney.

²⁸ Civ. 2ème, 21 juillet 1982, Grands arrêts, n° 134 и напомене.

На Маурицијусу је најпре Врховни суд одбио да примени становиште француског Касационог суда изражено у случају Жандер,²⁹ а потом је Парламент законом наметнуо његову примену.³⁰ До интервенције законодавца дошло је у време када је у француској судској пракси владало схватање изражено у случају Демар и то схватање је унето у текст закона на Маурицијусу.³¹ У међувремену је судска пракса у Француској даље еволуирала и у случају Мететал (Mettetal) формулисала преокрет³² у односу на ранија схватања па и у односу на оно, које је било изражено у случају Демар. Стога се на Маурицијусу поставило питање, може ли суд да не примени законски текст, у ситуацији када *ratio legis* тог закона више не постоји?

У даљим излагањима биће приказани најпре утицаји пресуде Жандер (I одсек), а затим утицаји пресуде Демар (II одсек) на Француском острву.

I. УТИЦАЈИ ПРЕСУДЕ „ЖАНДЕР”

Недуго, пошто је у Француској дошло до пресуде у случају Жандер, на Маурицијусу се појавио спор у коме је требало да се расправља о одговорности родитеља за штету од опасне ствари. Искористивши околност што је возач пумпао спласлу гуму аутомобила, који се налазио на врху брега, један дечак од 14 година сео је за волан, покренуо возило и њиме усмртио пролазника, који се иначе, исправно кретао својом десном страном пута.³³ Пред судом се поставило питање да ли на Маурицијусу треба применити схватање о одговорности чувара за штету од опасне ствари, које управо било прихваћено у француској судској пракси.

Пошто је у 21 тачки размотрио околности које је имала у виду Општа седница француског Касационог суда, приликом доношења своје начелне одлуке у случају „Жандер”, Врховни суд

²⁹ Mangroo v. Dahal (1937) Mauritius. Reports 43, с преводом на француски Ch. Atias, RRJ 1982–2 стране 307–345. За разлику од неких других универзитетских искустава, бављење универзитета у Екс-он-Прованси (Aix-en Provence) правом у области Индијског океана, дало је значајан допринос упознавању са локалним стањем.

³⁰ Act 9/1983.

³¹ Члан 1384. став 6. Наполеоновог законика.

³² Civ. 2ème 6 avril 1987 Mettetal, Dalloz 1988, 32 белешка Christian Mouly.

³³ На острву Маурицијус возила се крећу левом страном пута.

Маурицијуса је подсетио на то да одлуке француских судова, истина, уживају ауторитет на Маурицијусу, али да немају обвезујућу снагу.³⁴ „Када француски судови тумаче неки нејасан текст ми треба добро да размислимо пре него што ћемо донети одлуку насупрот њиховом мишљењу. Али, ако сматрамо да су они одступили од смисла Закона, или да су нешто додали његовим одредбама, ми нисмо дужни да их следимо. Ако смо погрешили, одговарајући ауторитет који треба да нас врати на прави пут је Судски одбор Приватног савета (Привџ Цоунцил) у Лондону.”³⁵

Када је реч о правилу из члана 1384. став 1, његово егзегетско тумачење јасно указује да су и правна теорија и судска пракса у Француској (са изузетком дисидентског схватања које је изнео јавни тужилац Matter),³⁶ изневерили његов смисао уместо да га протумаче.³⁷ Наиме, одредба првог става из члана 1384 служила је само као увод за правила која се односе на три случаја одговорности за другог, о којима се говори у следећим ставовима тога члана, као и за правила о одговорности за штету од опасних ствари, предвиђена у члановима 1385. и 1386. Законика. Текст првог става члана 1384. послужио је у ствари као изго-

³⁴ Тако на пример, у случају *Parti Mauricien Social Démocrate v. Eliezer François* (1981) *Mauritius Reports* 345. Врховни суд је преузео из француске судске праксе теорију о реалности правног лица. На другој страни, судска пракса на Маурицијусу је упорно одбијала да досуди накнаду ванбрачној жени за штету коју претрпи због смрти ванбрачног супруга, све до тренутка док то схватање није било измењено законом од 1981. године (*Civil Status Act, 1981*) којим је уведена примена члана 228. став 5. Наполеоновог законика у корист жене која је живела у вези с пострадалим супругом, а веза се заснивала само на религијском обреду. Видети о овоме: L. E. Venchard, *La femme mauricienne et le droit, Mauritius Law Review*, 2, 1979, стр. 18–31, нарочито стр. 29; такође: E. Agostini, *Heurs et malheurs du mariage religieux à l'île Maurice, Etudes Jaubert, Presses universitaires de Bordeaux*, 1992, стр. 21–33, нарочито стр. 28.

³⁵ Иако је Република на Острву проглашена 10. децембра 1990. и постала стварност 12. марта 1992, по члану 81. новог Устава и даље се против одлука Врховног суда на Маурицијусу може поднети правно средство Правном одбору Приватног савета (*Judicial Committee of the Privy Council*) у Лондону.

³⁶ У закључцима објављеним у *Dalloz périodique* 1930, 1, 57 овај високи функционер правосуђа навео је да је Дома (*Domat*) поставио правило о одговорности за чин ствари и тврдио је да је начин на који је редигован члан 1384. став 1. значио проглашавање општег начела које је формулисао творац дела *Lois civiles*. У ствари, на странама 291–327 у трећем тому (издање *Edition Carré Paris 1822*) Дома се ограничава на излагање примене појединих случајева међу којима се налази одговорност за чин животиња (странице 298–303) и одговорност за чин грађевине (странице 303–317). Сто година касније, Потије (*Pothier*) *Obligations*, t. I Paris, 1764, странице 137–142, једино није говорио о било каквој одговорности за чин ствари.

³⁷ Колико је мени познато, Талмуд јасно излаже да се из пуког увода не може извести правило: „Не може се изводити никакво правно правило из речи неког увода” издање *Steinsaltz*, француски превод рабини *Gugenheim* у *Grünwald*, tome 6, *Sanhedrin* 1, стр. 19.

вор за решење које је усвојила судска пракса. Правници на Маурицијусу, формирани у духу другачије, англосаксонске³⁸ традиције, нису у оваквим околностима, били склони да издвоје поменуту одредбу из окриља у коме је настала³⁹ и да јој придају потпуно другачији смисао од оног који је њен стваралац имао на уму приликом доношења Законика. Отуда је разумљиво што је после исцрпне анализе француске судске праксе и правне теорије, маурицијски Врховни суд закључио да је решење у случају „Жандер” означавало потпуно ново схватање, те се оно није могло сматрати као обично тумачење.⁴⁰

Образложиви на овај начин своју потпуну независност у односу на француску судску праксу, Врховни суд Маурицијуса је изложио критичку анализу у којој се били наведени како разлози практичног карактера тако и аргументи са подручја чисте правне логике. У тренутку када је Суд доносио своју одлуку, у Француској је расправа око случаја „Франк” била у пуном замаху и њени одједи су допирали до Острва. Жосеран (Josserand) је давао завршни израз теорији ризика:⁴¹ „С обзиром да је крадљивац по правилу, и то готово без изузетка, инсолвентан, ослободити легитимног држаоца аутомобила од одговорности било би равно жртвовању интереса повређеног лица ... што би практично значило да се на њега сваљује бреме одговорности за удес у коме је повређени имао потпуно пасивну улогу.”⁴² На то ће Врховни суд Маурицијуса одговорити, да такво решење заправо има за последицу да чувар аутомобила буде двоструко оштећен: „Тако ће ово несрећно лице не само изгубити свој ауто, него ће још морати и да плати накнаду за штету коју је лопов проузроковао својом неопрезном вожњом.”⁴³

³⁸ Видети: Н. А. Schwarz-Liebermann von Wahlendorf, Introduction à l'esprit et à l'histoire du droit anglais, Paris, LGDJ, 1977, стр. 82–85; Е. Агостини, *Droit comparé*, n° 111 стр. 211–213.

³⁹ Као што је умесно приметио Кристијан Атијас (Christian Atias) у уводу у разматрање случаја *Mangroo v. Dahal* да је одлука занимљива, између осталог, и због тога што француским правницима указује да се у неким другим земљама судске одлуке образлажу путем аргументације која се заснива на расуђивању, а не на категоричним тврђењима.

⁴⁰ Иако није изречно цитиран, Ремон Салеј (Raymond Saleilles) (белешка у часопису *Dalloz périodique* 1897, 1, 433 и предговор за прву књигу Женија) и његова теорија о гипкијем тумачењу законских текстова били су присутни, али нису били прихваћени у случају *Mangroo v. Dahal*.

⁴¹ *Dalloz périodique* 1936, 37.

⁴² *Dalloz périodique* 1936, 38.

⁴³ *Articulat n° 40*.

Истина, Општа седница Касационог суда у Француској ће касније кориговати своје становиште у овом питању, али последице које би могле проizaћи из теорије ризика, утицале су на судове на Маурицијусу да не прихвате ово схватање.⁴⁴ Разлог више састојао се у томе што би евентуалним прихватањем, судови преузели улогу законодавца.⁴⁵ А додатни разлог био је у томе што на плану узрочности, када се опасна ствар налази између повређеног лица и чувара ствари, само чин чувара може бити адекватни узрок штете.⁴⁶ а не и понашање повређеног, и зато је дакле, било потребно да се утврди да ли је чувар крив, да би се могло рећи да ли дугује накнаду штете.

И тако су од 1937. године до почетка осамдесетих година двадесетог века утицаји пресуде у случају „Жандер” на маурицијске судове били практично равни нули. Истина ту и тамо су се могле запазити тежње да се на основу члана 1384. став 1. изгради оборива претпоставка о кривици чувара опасне ствари,⁴⁷ али се никада није ишло онолико далеко, како је то чинио Касациони суд у Француској. Исто тако постојала је тежња у судској пракси да се ограничи домет (али не и да се преокрене) становиште изражено у случају *Mangroo v. Dahal*.⁴⁸

Доцније је на подстицај Едвина Ваншара (*Edwin Venchard*)⁴⁹ који је у то време био државни правобранилац (*Solicitor General*), законодавац на Маурицијусу извео једно одважно подмлађивање Наполеоновог законика уводећи више од 200 нових чланова,⁵⁰ преузимајући по слободном избору⁵¹ понешто од измена у француским законима, а понешто из устаљене судске праксе француских судова. А међу текстовима измењеним поменутом реформом налазио се и члан 1384. који је за примену на Маури-

⁴⁴ *Articulats n° 43* и даље.

⁴⁵ Упоредити: *Mahbood v. Government of Mauritius* (1982) *Mauritius Reports* 135: „Парламент нема право да донесе пресуде, а Врховни суд нема право да доноси законе” („Parliament has no more right to pronounce judgement than the Supreme Court has right to make laws.”)

⁴⁶ *Articulat n° 49*.

⁴⁷ *Emamally v. Patrou* (1975), *Mauritius Reports*, 21.

⁴⁸ *Bata Shoe Cy (Mauritius) Ltd. v. Central Electricity Board* (1978), *Mauritius Reports*, 86.

⁴⁹ Он је уживао подршку Правног факултета у Екс-он-Провенсу и посебно помоћ професора Роже Гарона (*Roger Garron*.)

⁵⁰ Набројао сам их 224.

⁵¹ У складу са Лафонтеновим упутством, подражавање није означавало робовање. На пример, *droit d'aubaine* које је у Француској било укинута Законом од 14. јула 1899, на Маурицијусу је било уређено према моделу новог члана 726. Наполеоновог законика.

цијусу редигован на француском језику (службени језик на Острву је енглески, али је овде реч о измени текста који је био на снази 1810. године и стога се по Акту о предаји задржава ондашњи језик закона) на следећи начин:

„Одговара се не само за штету коју смо проузроковали сопственим чином, него и за штету која је проузрокована чином лица за које смо дужни да одговарамо, или за ствари које имамо на чувању.

Отац и мајка, уколико обављају право на чување, су солидарно одговорни за штету коју су проузроковала њихова малолетна деца која живе са њима.⁵²

Господари и послодавци (одговарају) за штету коју су проузроковали њихове слуге и помоћници у функцијама које су им поверили.

Учитељи и занатлије (одговарају) за штету коју су проузроковали њихови ученици и шегрти у временском раздобљу у коме се налазе под њиховим надзором.⁵³

Чувари ствари (одговарају) за штету која је проузрокована чином ствари.

Ова одговорност постоји, изузев ако отац и мајка, учитељи⁵⁴ и занатлије не докажу да нису могли да спрече чин који ствара ову одговорност или ако чувар ствари не докаже да је штету проузроковало дејство више силе или дејство искључиве кривице оштећеног.”

Последњи став маурицијског законског текста верно преузима одредбе из другог и трећег става Француског закона од 7. новембра 1922. године о ширењу пожара које су биле додате постојећем тексту члана 1384. Француског грађанског законика. О осталим неће бити много речи јер се већ на први поглед види да маурицијска верзија члана 1384. у петом ставу преузима схватање Касационог суда у случају „Жандер”, а у шестом ставу становиште изражено у случају „Демар”. Тако је законодавац⁵⁵ на Маурицијусу одступио од острвске судске праксе и усвојио схватање изражено у француској судској пракси. Како је у међувре-

⁵² Овде је законодавац на Маурицијусу следио решење из француског закона од 4. јуна 1970.

⁵³ На овом месту је исти законодавац изоставио прилог испод (sous), изузев ако се није догодио *lapsus calami*.

⁵⁴ У овом питању законодавац није следио решење из француског закона од 5. априла 1937.

⁵⁵ Само по себи то није ништа ново. Упоредити: Ph. Malaurie, *La jurisprudence combattue par la loi*, Mélanges, offerts à René Savatier, Paris, Dalloz, 1965, стране 603–620.

мену дошло до еволуције у Француској, и како је том приликом напуштено схватање у случају „Демар”, на Маурицијусу се поставило питање, да ли измењена пракса француских судова може да утиче на судове на острву, упркос чињеници што је становиште у случају „Демар”, маурицијски законодавац изречно унео у текст закона.

II. УТИЦАЈИ ПРЕСУДЕ „ДЕМАР”

На дан 13. децембра 1984. године, један радник запослен у компанији Chateaufeuf Limited возио је камион компаније и приликом вожње оборио је са бицикла радника компаније Rose Belle Sugar Estate, који је од последица задобијених повреда преминуо.⁵⁶ Наследници погинулог тужили су послодавца на основу закона о накнади штете запосленим радницима (Worksmen Compensation Act) пред судом за спорове у индустрији (Industrial Court). У регресном поступку (тужена)⁵⁷ компанија је тужила предузеће Chateaufeuf Ltd. као чувара (gardien) возила, чији возач је проузроковао штету.⁵⁸ Првостепени суд није уопште расправљао о одговорности чувара опасне ствари, него је своју пресуду засновао на подељеној кривици штетника (и оштећеног) и на повреди одредаба о заштити запослених на раду. У другостепеном поступку, трочлано веће Врховног суда донело је једногласно одлуку, али на другачијој правној основи него нижи суд, при чему је један од судија дао различито образложење од друге двојице.⁵⁹

За Суд није било никакве сумње да је тужени послодавац као чувар опасне ствари био одговоран за проузроковану штету према одредби из члана 1384 став 5 Наполеоновог законика. Међутим, из утврђеног чињеничног стања произлазило је да је и оштећени био крив (и то са 75% утицаја на последицу) што је дошло до несрећног удеса. Да ли је Суд на основу тога требало да изрекне да је реч о подељеној одговорности, ако се подсети-

---

⁵⁶ Rose Belle SE Board v. Chateaufeuf Ltd. (1990), Mauritius Reports, 9.

⁵⁷ Утицаји пресуде у случају госпођице Têtefort, наведеног у фусноти 24.

⁵⁸ У случају Mangroo v. Dahal, судије Le Conte и Nairac су изложили два одвојена мишљења која су тежила истом циљу.

⁵⁹ Судија Yeung Sik Yuen чија веома дидактичка одлука значи прави рудник информација за студенте на енглеском језику.

мо да је после закона од 1983, у ставу 6 тог истог члана 1384, изгледало да закон предвиђа решење: све или ништа? Суд је баш овако поступио, а његово расуђивање ишло је веома суптилним путевима.

На почетку, председник већа, Сер Виктор Гловер (Sir Victor Glover) и судија Ени (Ahnee) поставили су оквир разматрања на следећи начин: „Право питање које се поставља није у томе, да се каже, да ли је у спору *Mangroo v. Dahal* из 1937. године донета исправна пресуда, него да ли је још увек могуће да се у овој тачки игнорише устаљена судска пракса у Француској, имајући у виду да су маурицијским законом од 1983. године извршене измене у члану 1384.”⁶⁰ А пре него што ће се позвати на *ratio legis*, онако како га је предлагач закона из 1983. изложио у свом коментару Грађанског законика, судије ће се позабавити суштинском проблемом.⁶¹ У овој фази разматрања, на постављено питање можемо одговорити на следећи начин: зашто би уопште маурицијски законодавац у новом ставу 6. члана 1384. рекао: „или ако чувар ствари не докаже да је до штете дошло дејством више силе или искључивом кривицом оштећеног” (што је уобичајена формула којом се служе француски судови када хоће да отклоне примену члана 1384), ако на тај начин није хтео да законодавним путем наведе маурицијске судове да члан 1384. тумаче онако како се у Француској чинило дуже од шездесет година.⁶²

⁶⁰ „Право питање о коме треба да одлучимо није да ли је у случају *Mangroo v. Dahal*. 1937. године донета исправна или погрешна одлука, него да ли је као резултат измена унетих у члан 1384. Законом бр. 9 од 1983. године, још увек могуће игнорисати оно што је данас устаљена судска пракса у Француској кад је реч о овом питању” („The real question we are called upon to decide is not whether *Mangroo v. Dahal* was, in 1937, rightly or wrongly decided but whether, as a result of the amendment brought to article 1384 by Act. 9 of 1983, it is still possible to ignore what is now the settled French case law on the question”).

⁶¹ Упоредити: L. E. Venchard, *Codes annotés, de l'Île Maurice, tome 1 „Code civil”*, Port-Louis, 1983, стр. 398: „Маурицијско право сврстава се тако уз француско право.”

⁶² „У овој фази можемо поставити питање: Зашто је маурицијски законодавац у новом ставу 6 употребљено речи – или ако чувар ствари не докаже да је штету проузроковало дејство више силе или искључива кривица оштећеног, речи које су употребљене у већини француских судских одлука којима се искључује одговорност по члану 1384, уколико није имао на уму да законским путем наведе судове да члан 1384 протумаче на начин како је то чињено у Француској дуже од 60 година?” („We may at this stage ask the question: Why did the Mauritian legislator, in the new alinea 6, use the words – ou que le gardien de la chose ne prouve que le dommage a été causé par l'effet d'une force majeure ou de la faute exclusive de la victime, the very words used in most of the French arrêts to exclude liability under article 1384, unless he had in mind, by legislative action to drive the Courts to interpret article 1384 in the way it has been in France for more than 60 years”).

Врховни суд Маурицијуса је полазећи са тих позиција отклонио, ако не и осудио, правно схватање из пресуде у случају „Демар”. Суд је, наиме, сматрао да је измењени текст члана 1384. означио упућивање на француску судску праксу. Пошто је обилато цитирао примедбе које је професор Кристијан Ларумет (Christian Larroumet)⁶³ изрекао на рачун пресуде у случају „Демар”, Суд је дао предност садашњем ставу судске праксе који је дошао до изражаја у случају „Мететал” (Mettetal),⁶⁴ (у односу на случај Демар).

Иако је по слову закона могућност да одговорност буде подељена, била несумњиво, мада имплицитно, искључена, Суд је, позивајући се на *ratio legis* тог итог закона, пресудио да је у случају о коме је расправљао, одговорност између штетника и оштећеника подељена.⁶⁵

На завршетку се може рећи да су пресуде у случајевима „Жандер” и „Демар” имале исте судбине на Маурицијусу, при чему је код прве дошло до временског закашњења. Необичне околности у вези са другом пресудом, заслужују две додатне напомене.⁶⁶ Најпре, занимљиво је да у једном правном систему у коме начело поделе власти није празна реч, Суд није применио одредбу закона, у име циља, коме је тај исти закон тежио. А затим, занимљиво је и то да је на удес, који се догодио 1984. године применио схватање, које је означило преокрет у судској пракси иностраног суда (три године касније) у 1987. години.

Дати предност смислу закона у односу на слово закона, ретроактивно применити схватање које означава преокрет у судској пракси,⁶⁷ све су то обележја која указују на симбиозу маурицијског и француског права, иако између два система нема потпуне истоветности у правилима материјалног права.

Када се томе додају одједи пресуде у случају „Мететал” (Mettetal) на Маурицијусу и част коју је доживео један француски правник, да га као ауторитет цитирају именом и презименом у

⁶³ Dalloz 1982, 449.

⁶⁴ Упоредити одлуку: Civ 2 ème, 6 avril 1987, Mettetal, Dalloz 1988, 32, белешка Christian Mouly, наведену у фусноти 29. овог члана.

⁶⁵ Ако „се примењује ова одговорност, уколико ... чувар ствари не докаже ... искључиву кривицу оштећеног” то је уистину или све или ништа.

⁶⁶ Видети текст и фусноту бр. 42.

⁶⁷ Видети: Christian Mouly, Les revirements de jurisprudence de la Cour de Cassation, L'image doctrinale de la Cour de Cassation, La documentation française, 1994, стр. 123–148.

пријатељској земљи,⁶⁸ онда је извесно да је он, коме су посвећени ови редови, пасионирано пратио повезаност проблема у некадашњој прекоморској територији са питањима, која је познавао боље од било кога другог. На разматрања о којима је овде било речи, он би и данас бацио свој изоштрени поглед. А ко зна, можда он то и чини, јер:

„С’ оне стране гроба
склопљене очи још увек виде”.⁶⁹

Eric Agostini⁷⁰

STRICT LIABILITY (MAURITIUS IS STILL AN ISLE DE FRANCE)

Summary

Mauritius (under its former name L'Isle de France) continues to live under French Civil Law although the supreme judicial authority remains the Privy Council. This system started after the surrender of the island to the English in 1810. In fact, Article 8 of the Act of Surrender envisaged that the inhabitants retain their religion, law and customs. This implied that as they had been in effect before this Act, the French Codes (of Commerce, of Civil Procedure and especially the Civil Code) constituted the laws of the Island. Therefore, with the passage of time, the courts of Mauritius were led to ask themselves whether they were constrained in the same way by the cases of the French courts, as they were by French law. In one case (*Mangroo v. Dahal*, 1937), the Supreme Court of Mauritius refused to follow the doctrine of the Cour de Cassation in the *Jand'heur* case, saying that the decisions of the French courts certainly had persuasive authorities in the island, but not binding force. Afterwards, under the influence of E. Venchard (Solicitor General at the time), the legislature of Mauritius adopted an update to the Civil Code that was in effect on the island, by introducing more than two hundred new articles, including new wording for Article 1384. Paragraph 6 of this article, concerning the question debated, was reworded as follows: "this responsibility applies unless ... the holder of the object proves that the damage was caused by a *force majeure* or by the exclusive fault of the victim". The formulation used, quoted, in effect, the solution in the *Desmares*

---

⁶⁸ (1990) *Mauritius Reports*, 29.

⁶⁹ Стих из поеме С. Придома „Очи” (*Sully Prud'hom, Les yeux*).

⁷⁰ Eric Agostini, Professor at Montesquieu University (Bordeaux IV)

case, at the same time when the latter had already been overruled in France, by the *Mettetal* case. Being called upon later, to deliver a decision on another case on the island (*Rose Belle SE Board v. Chateaufneuf Limited*, 1990), the Supreme Court of Mauritius refused to follow the solution in the *Desmares* case. Instead, it applied the new doctrine of the French courts as proclaimed in the *Mettetal* case, thus by-passing the solution that should normally have proceeded from the reading of the text. In deciding that the division of responsibility was possible (between the tortfeasor and the victim), the Supreme Court, in the name of *ratio legis*, was opposed to the text of law which had excluded it, at least, implicitly ("... of an *exclusive fault*").

Key words: *French Civil Code. – Mauritius. – Torts. – Jand'heur case.*

Eric Agostini*

LA RESPONSABILITE DU FAIT DES CHOSES

Résumé

Mauritius (sous son ancien nom l'Isle de France) continue de vivre selon le Droit civil français bien que l'autorité judiciaire suprême reste le Privy Council britannique. Ce système a vu le jour après la capitulation de l'île devant les anglais en 1810. En effet l'article 8 de l'Acte de reddition stipulait « que les habitants conserveront leur Religion, Loix et coutumes ». Cela signifiait que les codes français (de commerce, de procédure civile et surtout le Code civil) parce qu'ils étaient en vigueur avant l'Acte, constituaient les Loix de l'île. Or, avec l'écoulement du temps, les tribunaux mauriciens ont été amenés à se demander si au même titre que les lois, la jurisprudence ultérieure française avait à leur égard une force contraignante ? La Cour Suprême de l'île Maurice dans une affaire (*Mangroo v. Dahal*) de 1937 a refusé de suivre la doctrine de la Cour de Cassation française exprimée dans l'affaire *Jand'heur* en disant que les décisions des tribunaux français ont certes une autorité persuasive mais ne lient point les juridictions mauriciennes. Par la suite, sous l'impulsion de E. Venchard (Solicitor General à l'époque), le législateur mauricien a adopté un ajournement du Code civil en vigueur dans l'île en y introduisant plus de deux cent nouveaux articles y compris la nouvelle rédaction de l'article 1384. L'alinéa 6 concernant la question débattue a été rédigé de la façon suivante : « la responsabilité ci-dessus a lieu à moins ... que le gardien de la chose ne prouve que le dommage a été causé par l'effet d'une force majeure ou d'une faute exclusive de la victime » . La formule utilisée consacrait en effet la solution de l'arrêt *Desmares* au moment même où

---

* Eric Agostini, professeur à l'Université Montesquieu (Bordeaux IV)

celle-ci a été déjà renversée par l'arrêt *Mettetal*. Etant appelé plus tard à se prononcer dans une affaire sur l'île (*Rose Belle SE Board v. Châteauneuf Ltd-1990*) la Haute cour mauricienne a écarté la solution de l'arrêt *Desmares* et a fait prévaloir la jurisprudence française actuelle issue de l'arrêt *Mettetal*, en dépassant ainsi la solution qui devait s'imposer normalement à la lecture du texte. En décidant que le partage de responsabilité était possible (entre celui qui a causé le dommage et la victime) la Cour suprême au nom de la *ratio legis*, s'opposait au texte de la loi qui l'excluait au moins implicitement (... d'une faute exclusive)

Mots clés : *Droit civil français. – L'île Maurice. – Responsabilité délictuelle. – Arrêt Jand'heur.*